

УДК 930.25:061.1(100)

М. Г. ПАЛІЄНКО*

**МІЖНАРОДНЕ АРХІВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО:
ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЙ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ
МАСШТАБНИХ ПРОЕКТІВ
У ДОБУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
(до 70-річчя Міжнародної ради архівів)**

Стаття присвячена історії становлення та розвитку міжнародного архівного співробітництва. Аналізуються причини заснування та пріоритетні напрями діяльності Міжнародної ради архівів, характеризується участь українських архівістів у міжнародних конгресах архівів, визначаються ключові проблеми та перспективи розвитку архівів у добу інформаційного суспільства.

Ключові слова: Міжнародна рада архівів; міжнародне архівне співробітництво; міжнародні конгреси архівів; документальна спадщина; інформаційні ресурси; інформаційне суспільство.

Глибинні процеси професіоналізації та інституціоналізації різних сфер політичної, економічної, соціокультурної та наукової діяльності, що відбувалися на тлі індустріальної революції у XIX ст., обумовили необхідність поглиблення міжнародних контактів та наукового співробітництва. Політичні та економічні чинники міжнародної кооперації призвели до розуміння того, що успішний розвиток науки, різних галузей знань та діяльності неможливий без міжнародної комунікації, обміну досвідом, ідеями, реалізації спільних проектів. Інноваційне значення наукових досліджень стало особливо цінуватися у добу індустріальних змін, коли результати досліджень почали справляти більш глибокий вплив на організацію суспільного життя.

Зв'язки між ученими, що виникали через необхідність професійного спілкування та обміну досвідом, вийшли за межі держав та призвели до розвитку спочатку двосторонніх, а згодом і багатосторонніх контактів. У середині – другій половині XIX ст. у європейських столицях відбуваються перші міжнародні конгреси представників різних галузей знань і професій: міжнародний з'їзд економістів у Брюсселі (1848), міжнародні статистичні конгреси у Брюсселі (Бельгія, 1853) та Лондоні (Великобританія, 1860), міжнародний з'їзд офтальмологів у Парижі

* Палієнко Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

(Франція, 1862) тощо. Проблема становлення міжнародних зв'язків у галузі університетської науки та освіти в українській історіографії знайшла поглиблене висвітлення у низці праць С. Стельмаха, М. Палієнко, Г. Баженової, О. Іваненко¹. Наприкінці XIX ст., у результаті ухвалення Паризької метричної конвенції (1875) та постанови низки міжнародних дослідницьких центрів, було започатковано новий етап інтернаціоналізації науки.

У зазначений період інтенсивно розвивалися міжнародні контакти істориків на інституційному та особистісному рівнях, які зароджувалися у ході зустрічей і дискусій на форумах, а поглиблювалися під час наукових відряджень, евристичної роботи в європейських архівних, бібліотечних та музейних інституціях². Упродовж 1900–1923 рр. відбулося 5 репрезентативних міжнародних конгресів історичних наук у найбільших європейських столицях: Парижі (1900), Римі (Італія, 1903), Берліні (Німеччина, 1908), Лондоні (1913), Брюсселі (1923). Конгреси давали можливість знаходити спільне вирішення глобальних проблем мовою наукової дипломатії.

На перших міжнародних форумах істориків, бібліографів та архівістів порушувалися питання вироблення уніфікованих підходів до вивчення, систематизації та описування документів й історичних рукописів. У 1895 р. у Брюсселі з ініціативи відомих бельгійських учених-юристів П. Отле (Paul Otlet; 1868–1944) та А. Лафонтена (Henri La Fontaine; 1854–1943), розробників універсальної концепції класифікації інформації – Універсальної десятикової класифікації, відбулася перша Міжнародна бібліографічна конференція. Важливим результатом роботи конференції стало рішення про заснування Міжнародного інституту бібліографії (*L'institut international de bibliographie*, 1895). Вчені були переконані у необхідності об'єднання в одному місці знання про весь світ у формі узагальнюючої бібліографії. Їх проект був підтриманий бельгійським урядом, який 1920 р. надав для розміщення інформаційного сховища – *Mundaneum* («Міста знань»/«*Cité Mondiale*») частину будівлі Всесвітнього палацу у Брюсселі, де планувалося сконцентрувати документацію найвизначніших міжнародних інтелектуальних інституцій – бібліотек, музеїв, університетів.

Учені планували перетворити *Mundaneum* на міжнародний центр документації. З цією метою було створено бібліографічну картотеку, що містила понад 12 млн карток, музей преси, де зберігалися 200 тис. примірників газет з усього світу за 1895–1914 рр., а також 16 залів із музейними експозиціями. Найважливішим було те, що зрештою вдалося запустити пошуковий сервіс, через який з різних куточків світу можна було надсилати інформаційні запити за допомогою пошти чи телеграфу. Таким чином, *Mundaneum* став прообразом першої в історії пошукової системи.

Однак потоки інформації стрімко зростали, що значно ускладнювало роботу центру. Тому П. Отле підійшов до ідеї електронного зберігання інформації, яку він обґрунтував у книзі «Monde», що побачила світ у 1935 р.³ Це була ідея «механічного колективного мозку», який мав містити всю інформацію світу, доступ до якої надавався з глобальної телекомунікаційної мережі. На жаль, саме у цей час бельгійський уряд втратив інтерес до фінансування цього проекту – центр було переведено в інше приміщення, а вчені були змушені припинити прийом запитів на інформацію⁴. Заснований же П. Отле та А. Лафонтеном Міжнародний інститут бібліографії знайшов своє продовження у діяльності Міжнародної федерації документації у Гаазі (The International Federation for Documentation, FID/Fédération Internationale de Documentation, 1937)⁵. У наш час Mundaneum розглядається як один із попередників Інтернету та вважається об'єктом європейської культурної спадщини; його називають «паперовим Інтернетом» або «паперовим Гуглом» («the Paper Google»). Сучасний Mundaneum – це простір пам'яті, обміну інформацією та виставкової діяльності, тут перехрещуються шляхи історії, культури та розвитку новітніх технологій⁶.

Важливим етапом у становленні міжнародної співпраці архівістів став перший *Міжнародний конгрес архівістів і бібліотекарів* (The International Congress of Archivists and Librarians), який відбувся 29–31 серпня 1910 р. у Брюсселі⁷. У роботі цього представницького форуму взяли участь понад 500 делегатів із 18 країн світу (архівні установи представляли на форумі 120 учасників). Серед учасників конгресу були провідні архівісти Франції (А. Штейн – Henri Stein), Бельгії (Р. Фруїн – Robert Fruin, С. Мюллер – Samuel Muller, Ж. Кювельє – Joseph Cuvelier), США (У. Ліланд – Waldo G. Leland) та ін. У рамках конгресу працювали 4 секції: архівна; бібліотечна; колекцій печаток, естампів і медалей; бібліотек. Основна увага під час засідань архівної секції була приділена висвітленню проблеми систематизації та організації зберігання архівних документів, а також професійної підготовки архівістів. У результаті обговорення дійшли висновку про необхідність проведення спеціальної наукової підготовки архівістів із подальшою практикою в архівах і складанням іспитів⁸. Важливе значення мало визнання міжнародною спільнотою переваг принципу провенієнції для систематизації архівних документів. Таким чином, у ході роботи конгресу вперше на міжнародному рівні відбувся обмін думками, які стосувалися пріоритетних напрямів розвитку архівної справи.

Другий конгрес архівістів і бібліотекарів мав відбутися 1914 р. у Мілані (Італія), однак його проведенню завадила Перша світова війна. Важливу роль в об'єднанні зусиль науковців та представників різних галузей знань у міжвоєнний період відіграв попередник ЮНЕСКО – Міжнародний комітет з інтелектуального співробітництва (The

International Committee of Intellectual Cooperation), що був створений у структурі Ліги націй 1922 р. у Женеві (Швейцарія), а також його виконавчий орган – Міжнародний інститут з інтелектуального співробітництва (The International Institute of Intellectual Cooperation), заснований 1926 р. у Парижі. Під егідою Ліги націй у рамках інституту 1931 р. було засновано Постійний консультативний комітет архівів (Permanent Consultative Committee on Archives), який опублікував перший в історії міжнародний путівник по архівах («International Guide on Archives», 1934). Проте зміна політичної ситуації в Європі, прихід до влади у Німеччини націонал-соціалістів, а згодом події Другої світової війни на 2 десятиліття перервали міжнародні інтеграційні процеси.

Проблеми міжнародної співпраці архівістів із новою силою актуалізувалися після закінчення Другої світової війни. Вагому роль у розробленні структури та концепції діяльності міжнародної архівної організації відіграли відомі європейські й американські архівісти та архівні теоретики – С. Бак (Solon J. Buck; 1884–1962), Х. Дженкінсон (Hilary Jenkinson; 1882–1961), Е. Казанова (Eugenio Casanova; 1867–1951).

Одну з ключових позицій у генеруванні ідеї заснування міжнародної організації архівістів висловив тодішній архівіст США С. Бак у щорічному зверненні до Товариства американських архівістів у жовтні 1946 р.⁹ Він сформулював філософське бачення міжнародної організації, підкресливши, що архівісти мають відповідати за збереження та використання архівної спадщини «усього людства», і що відповідний захист цієї спадщини можливий лише за умови міжнародного співробітництва. Створення такої організації під егідою ЮНЕСКО було вкрай необхідно не лише через подолання складнощів повоєнного періоду, але й для сталого обміну досвідом, ідеями, методологічними підходами та архівними практиками.

У грудні 1946 р. на першій Генеральній конференції ЮНЕСКО у Парижі представниками США була висловлена пропозиція створення міжнародної групи експертів із проблем архівів¹⁰. 1948 р. остання розпочала свою діяльність у Парижі у складі представників від Великобританії, Італії, Мексики, Нідерландів, Норвегії, США, Франції, Чехословаччини. На установчій нараді, що відбулася 9 червня 1948 р. у Парижі, було ухвалено рішення про заснування *Міжнародної ради архівів (International Council on Archives, далі – МРА)*. Сьогодні цей день відзначається як *Міжнародний день архівів (International Archives Day)*. Першим президентом МРА було обрано французького архівіста та історика, тогочасного генерального директора архівів Франції Ш. Самарана (Charles Samaran; 1879–1982), а віце-президентами – Х. Дженкінсона (Великобританія) та С. Бака (США). МРА розгорнула свою діяльність за фінансової та інтелектуальної підтримки ЮНЕСКО.

20–21 серпня 1950 р. у приміщенні ЮНЕСКО у Парижі відбулася установча асамблея МРА, на якій було прийнято статут організації. Перший Міжнародний конгрес архівістів розпочав свою роботу під егідою ЮНЕСКО 23 серпня 1950 р. у Парижі, в історичних будівлях Національного архіву Франції – палацах Субіз і Роан. На жаль, серед його учасників, що представляли понад 30 країн світу (загалом 350 делегатів), через загострення політичного протистояння та позицію СРСР були відсутні українські архівісти. Головними представниками від кожної країни були керівники національних архівних адміністрацій (головні архівісти) та члени професійних асоціацій; робочими мовами конгресу були визнані французька та англійська.

Серед основних питань, розглянутих під час його роботи, були: організація сучасних архівів, мікрофільмування документів, вивчення ефективності досвіду Другої світової війни з метою підготовки стандартів із забезпечення збереженості архівів у випадку збройних конфліктів, формулювання принципів більшої свободи доступу до архівів для науковців.

Програма конгресу мала збалансований характер і вдало комбінувала робочі засідання з численними культурними подіями, які давали можливість архівістам із різних країн спілкуватися та обмінюватися думками у більш невимушеній атмосфері. Палац Субіз був відведений для демонстрації виставок архівних документів та обладнання – полиць, систем мікрофільмування, реставраційних майстерень. На першому поверсі була розташована міжнародна виставка «Печатки і герби у мистецтві та житті від Середньовіччя до наших днів», на яку свої документи та артефакти представили не лише Франція, але й Австрія, Англія, Бельгія, Голландія, Швейцарія та Швеція. Широка культурна програма включала не лише екскурсії Парижем, але й відвідання музеїв, галерей, прийом у резиденції (Hôtel d'Assy) директора Національного архіву Франції Ш. Бребана (Charles Braibant; 1889–1976). Делегат від Товариства американських архівістів, відома американська архівістка М. Нортон (Margaret Norton; 1891–1974) у своєму розлогодному звіті про участь у конгресі підкреслювала, що найважливішим було міжособистісне спілкування, налагодження контактів між архівістами різних країн, обговорення актуальних проблем архівістики¹¹.

Як відзначалося вище, українські архівісти не мали можливості брати участь у роботі перших конгресів МРА через панування тоталітарного сталінського режиму в СРСР та відповідну позицію московського центру. Тільки з початком «хрущовської відлиги» у 1956 р. делегації архівістів УРСР почали відвідувати міжнародні архівні форуми.

В українській історіографії основні етапи діяльності МРА знайшли відображення в історичному нарисі В. Лозицького, присвяченому

характеристиці міжнародного архівного співробітництва у ХХ ст.¹² Значну увагу розгляду теоретичних проблем архівознавства на міжнародних архівних форумах приділила І. Матяш у монографії «Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку» (К., 2012)¹³. Дослідницею також підготовлено низку енциклопедичних статей, присвячених діяльності МРА та інших міжнародних архівних організацій¹⁴.

МРА за 70-літній період своєї діяльності пройшла значний шлях розвитку. Якщо у рік створення організації до її складу входили пред-

ставники лише 14 країн переважно європейського континенту, то сьогодні вона об'єднує понад 1900 членів з 199-ти країн світу. Якщо до середини 1960-х років у конгресах архівів брали участь не більше 50-ти країн, то від X Міжнародного конгресу архівів у Бонні (Німеччина, 1985) кількість країн-учасниць стрімко збільшилася і відтоді становить понад 100 країн. Причому значно розширилася не лише географія учасників, а й проблематика засідань.

Діяльність МРА спрямована на ефективне управління документами, збереження та використання світової архівної спадщини. За своїм статусом МРА – це неурядова організація, яка функціонує за рахунок членських внесків. Вона об'єднує архівні інституції та індивідуальних членів, архівістів-практиків заради вироблення сучасних підходів до архівного менеджменту та фізичного захисту задокументованої спадщини людства, поширення кращих ділових та архівних стандартів і практик, налагодження конструктивного діалогу між архівістами та представниками суміжних професій у всьому світі.

Сьогодні МРА успішно продовжує представляти інтереси архівів та архівістів у світі, сприяє збиранню та збереженню історико-культурної спадщини людства. Метою організації є допомога розвитку архівної справи у різних частинах світу, забезпечення збереженості та використання документальної спадщини людства. У центрі уваги організації перебувають проблеми управління архівами, розроблення та поширення професійних стандартів, розвитку архівної освіти. МРА входить до складу ЮНЕСКО як член категорії А, організовує і координує проведення теоретичних та методологічних досліджень у галузі архівознавства.

До складу організації входять члени кількох категорій: національні архівні адміністрації і установи (категорія А), професійні асоціації (категорія В), регіональні, місцеві та приватні установи (категорія С), індивідуальні (категорія D) і почесні (категорія E) члени. Керівні ор-

гани включають Генеральну асамблею (General Assembly) та Виконавчий комітет (Executive Board). Генеральна асамблея, яка збирається під час конгресів або щорічних конференцій, здійснює загальне управління радою, визначає довгострокову політику, обирає Виконавчий комітет, звертається до членів організації з рекомендаціями професійного характеру. У період між сесіями Генеральної асамблеї керівництво МРА доручається Виконавчому комітету у складі президента, кількох віце-президентів, генерального секретаря, скарбника та голів регіональних відділень і секцій. Секретаріат організації, який перебуває у Парижі в одній з історичних будівель Національного архіву Франції у районі Маре, відповідає за координацію діяльності та програм організації.

У структурі МРА діє 12 професійних секцій: Секція архівної освіти (The Section for Archival Education, SAE), Секція архітектурних документів (The Section for Architectural Records, SAR), Секція бізнес-архівів (The Section for Business Archives, SBA), Секція архівів літератури та мистецтва (The Section for Archives of Literature and Art, SLA), Секція локальних, муніципальних та територіальних архівів (The Section for Local, Municipal and Territorial Archives, SLMT), Секція спортивних архівів (The Section on Sports Archives, SPO), Секція архівів парламентів та політичних партій (The Section for Archives of Parliaments and Political Parties, SPP), Секція архівів університетів та дослідницьких інституцій (The Section for University and Research Institutions, SUV).

Серед авторитетних архівних діячів, які відіграли визначну роль в історії організації, окрім згадуваних вище С. Бака та Х. Дженкінсона, слід назвати директора Національного архіву Франції, президента МРА у 1950–1954 р. Ш. Бребана¹⁵. Він активно долучився до вироблення стратегії розвитку організації, ініціював заснування у 1954 р. *Міжнародної конференції Круглого столу архівів* (The International Conference of the Round Table on Archives, CITRA) та *Міжнародних архівних технічних курсів у Парижі* (Le Stage Technique International des Archives, 1951), які функціонують й сьогодні та сприяють не лише підвищенню кваліфікації архівістів, а й обміну досвідом, ідеями й новітніми технологіями.

Тривалий період роботи CITRA очолював відомий французький архівіст Р.-А. Ботьє (Robert-Henri Bautier; 1922–2010). У якості секретаря журналу «Archivum» у 1950-х роках він упорядковував бібліографію архівних публікацій та покажчики архівних інституцій. Він також ініціював перед ЮНЕСКО підготовку багатотомного «Путівника по джерелах з історії націй» («Guide to the Sources of the History of Nations»), який побачив світ упродовж 1958–1984 рр. і мав на меті актуалізувати інформацію про зібрання європейських архівів з історії

країн Азії та Африки. Одним із важливих проектів у ті роки стало започаткування процесу мікрофільмування та обміну документами між країнами.

Характеризуючи історію МРА за 70-літній період існування, неможливо не відзначити яскравий внесок у її діяльність відомого французького архівіста угорського походження Ш. Кечкеметі (Charles Kecskeméti) – генерального секретаря організації у 1962–1998 рр., автора численних праць з проблем архівної політики, архівного менеджменту, доступу до архівів та професійної підготовки архівістів¹⁶.

Принагідно відзначимо, що МРА відіграла помітну роль у розбудові архівних систем країн азіатсько-африканського регіону у постколоніальний період, надаючи їм суттєву організаційну, наукову і фінансову підтримку. У 1970 р. у структурі організації було сформовано Комітет з архівного розвитку, який заснував Міжнародний фонд архівного розвитку (The International Archival Development Fund, FIDA) з метою підтримки архівів країн, що розвиваються.

Після перших 10-ти років існування організації, коли її членами були переважно представники з країн Європи і Північної Америки, її вплив поступово поширився на інші регіони світу. У 1968 р. було відкрито перше регіональне відділення МРА у Південно-Східній Азії (SWARBICA), а згодом сформувалася мережа з 13-ти представництв, у т. ч. у Східній та Південній Африці (ESARBICA), арабських країнах, Карибському регіоні (CARBICA), Європі (EURBICA), регіоні Тихого океану (PARBICA), Латинській Америці, Південній та Західній Азії та ін. Мета регіональних відділень полягає у сприянні розвитку архівних систем і служб, підвищенні професійних стандартів та організації співробітництва на регіональному рівні.

Представники архівних установ України, як відзначалося вище, почали брати участь у міжнародних архівних конгресах, починаючи з 1956 р. Зокрема, начальник Архівного управління МВС УРСР С. Пількевич виступив на III Міжнародному конгресі архівів (м. Флоренція, Італія) з доповіддю «Про відбір архівних документальних матеріалів для постійного зберігання». У 1972 р. директор Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва УРСР Л. Проценко, беручи участь у роботі VII Міжнародного конгресу архівів у Москві, охарактеризувала принципи комплектування архіву. Підготовці кадрів архівістів на кафедрі архівознавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка присвятив свою доповідь на X Міжнародному конгресі архівів у Бонні (Німеччина, 1985) начальник Головного архівного управління при Раді міністрів УРСР О. Мітюков.

Після здобуття Україною незалежності значно розширилися рамки міжнародного співробітництва та її участі у роботі МРА. У 1996–2000 рр. українські архівісти входили до складу Виконкому Міжнародної ради

архівів (В. Лозицький), Координаційного бюро європейських програм (ICA/EUR) та Комітету з інформаційних технологій (ICA/CIT); у 2000–2004 рр. – до складу Комітету з архівного законодавства (Г. Папакін), Комітету з архівного обладнання та устаткування у зоні помірного клімату (Т. Клименко), Комітету з професійної підготовки (І. Матяш), Комітету архівів науки, медицини і технологій (Л. Дубровіна) тощо.

Представницька українська делегація брала участь у роботі XV Міжнародного конгресу архівів «Архіви, Пам'ять і Знання» (Відень, Австрія, 2004). Зокрема, на конгресі з доповідями та презентаціями виступили голова Державного комітету архівів України Г. Боряк («Електронні архіви в неелектронному суспільстві (з досвіду України у створенні архівних інформаційних систем)», К. Новохатський («Архіви колишньої Компартії України: досвід інтеграції до системи державних архівних установ»), І. Матяш (презентація «Архіви України» на колоквіумі архівів Центральної Європи), Г. Папакін («Переміщені архіви: Спадщина поділеного світу»)¹⁷.

Під час роботи Міжнародного конгресу архівів у Відні у 2004 р. було прийнято звернення до ООН з проханням затвердити святкування дня архівів на міжнародному рівні. До цього часу низка країн вже запровадили подібні свята на національному рівні з метою підвищення значущості ролі архівів у житті суспільства. У листопаді 2007 р. на Генеральній асамблеї МРА у м. Квебек (Канада) було прийнято рішення відзначати Міжнародний день архівів 9 червня – у день заснування МРА. Святкування першого Міжнародного дня архівів співпало з 60-літнім ювілеєм організації і відбулося під час проведення XVI Міжнародного конгресу архівів у м. Куала-Лумпур (Малайзія, 2008). У його роботі також брали участь представники Державної архівної служби України, центральних і місцевих архівів країни. Особливе місце в обговоренні посіли проблеми втрати архівних документів через воєнні конфлікти, природні катастрофи, а також крадіжки в архівах¹⁸.

Загалом коло проблем, які обговорювалися на міжнародних конгресах архівів упродовж 1950–2016 рр., було широким і репрезентативним – це, зокрема, архівне законодавство та архівна термінологія, експертиза цінності документів, будівництво архівосховищ, реставрація і консервація документів, мікрофільмування, діяльність відомчих архівів та статус приватних архівів, лібералізація доступу до архівів та використання документної інформації, архіви у добу інформаційного суспільства, архіви як установи пам'яті, проблеми професійної підготовки архівістів. МРА відстоювала важливу роль архівів у захисті інтересів держави та кожного індивідуума, підтримці демократії, наголошуючи на тому, що архіви забезпечують збереження та організують доступ до документальної пам'яті суспільства та націй.

Як відзначалося вище, упродовж 1954–2011 рр. у період між двома конгресами керівники національних архівних адміністрацій та асоціацій збиралися на міжнародні конференції Круглого столу архівів (CITRA) для вивчення стратегічних, методологічних та технічних проблем архівної справи. Останні конференції відбулися у 2009 р. на Мальті, у 2010 р. – в Осло (Норвегія), у 2011 р. – у Толедо (Іспанія)¹⁹. Після засідання у Толедо було прийнято рішення про проведення щорічних конференцій, які відповідно відбулися в Брюсселі (2013), Жироні (Іспанія, 2014), Рейк'явіку (Ісландія, 2015) та Мехіко (Мексика, 2017).

Важливу інформаційну функцію у діяльності МРА відігравали та продовжують відігравати засновані організацією періодичні органи. У 1951–1999 рр. виходив журнал «Archivum», присвячений висвітленню теоретичних, методологічних та організаційних проблем архівознавства. 1983 р. був заснований бюлетень секції професійних асоціацій архівістів «Janus», який згодом почав виконувати функції друкованого органу всіх секцій і комітетів МРА. У 2001 р., у результаті об'єднання згаданих часописів, почав виходити журнал «Comma», в якому матеріали з актуальних проблем архівістики та міжнародного архівного співробітництва публікуються англійською, французькою та іспанською мовами.

МРА традиційно виступає ініціатором із підготовки та публікації наукових праць і підручників з теоретичних і методологічних проблем архівознавства, словників архівної термінології, посібників із різних аспектів практичної діяльності. З 1979 р. МРА спільно з ЮНЕСКО здійснює Програму з управління документами та архівами (Records and Archives Management Programme, RAMP), публікуючи дослідження з архівного законодавства, розвитку архівної інфраструктури, архівної освіти, захисту архівної спадщини тощо. У 1994 р. було опубліковано перший міжнародний стандарт архівного описування ISAD (G) – International Standard on Archival Description (General), який сприяв стандартизації процесу описування документів у різних країнах світу з метою сприяння у створенні міжнародних інформаційних систем, баз даних архівних документів, полегшення використання та обміну документною інформацією. У 1996 р. на XIII Генеральній асамблеї МРА у Пекіні (Китай) було прийнято «Кодекс професійної етики архівістів», що визначає не лише етичні норми професійної поведінки, але й наголошує на високому суспільному значенні та статусі архівістів, їх відповідальності за збереження цілісності документів, плеканні демократичних цінностей та організації належного доступу до документальної спадщини як важливої складової колективної пам'яті людства.

МРА тісно співпрацює з Радою Європи з метою вироблення спільних підходів до збереження та використання архівів і документальних

ресурсів. Одним із важливих результатів цієї діяльності стало прийняття Радою Європи у 2000 р. Рекомендації № R13 щодо європейської політики доступу до архівів²⁰.

Зміна інформаційного середовища на початку XXI ст. призвела до необхідності реагувати на виклики новітнього часу. На засіданні Генеральної асамблеї у Куала-Лумпур у 2008 р. було ухвалено Стратегічний план розвитку організації на період 2008–2018 рр., у якому зазначалося, що архівісти інформаційного суспільства є не лише зберігачами історичних архівів, але й інформаційними менеджерами. Одним із найбільших досягнень у діяльності МРА останнього десятиліття слід вважати прийняття Генеральною конференцією ЮНЕСКО у 2011 р. Універсальної декларації про архіви (The Universal Declaration on Archives)²¹, яка визначає, що архіви зберігають історію людства у всіх форматах, включаючи паперові, цифрові та аудіовізуальні документи; підкреслює ключову роль архівів у забезпеченні прозорості та підзвітності влади, підтримці у суспільстві демократичних прав, свобод і цінностей, збереженні індивідуальної та колективної пам'яті.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом поглибило інтеграційні зв'язки нашої країни з європейським світом та надало позитивний імпульс розвитку як багатосторонніх, так і двосторонніх контактів у суспільно-політичній, економічній, соціокультурній та інформаційній сферах. Упродовж останніх років Державна архівна служба України проводить результативний діалог із зарубіжними колегами, працюючи над розширенням міжнародного співробітництва в архівній галузі. Зокрема, активізувалася робота з підготовки та укладення міжнародних договорів міжвідомчого характеру в архівній сфері з архівними службами держав – членів Європейського Союзу. У 2015–2018 рр. Державною архівною службою України було підписано угоди про співробітництво зі Службою Головного архівіста Литовської Республіки, Національним архівом Латвійської Республіки, Національним архівом Угорщини, Державним архівом Республіки Кіпр, Національним архівом Міністерства внутрішніх справ Румунії, Архівами Республіки Словенія, Національним архівом Естонії²².

На жаль, через проблеми з фінансуванням представники Укрдержархіву не мали можливості взяти участь у роботі Щорічної конференції архівів (ALA-ICA) «Архіви, громадянство, міжкультурні відносини», яка проходила 29 листопада 2017 р. у Мехіко (Мексика). Проте українські архівісти продовжували активно співпрацювати із зарубіжними колегами у наукових, едиційних та виставкових проектах. Голова Державної архівної служби України Т. Баранова брала, зокрема, участь у роботі Змішаної українсько-німецької комісії з питань повернення та реституції втрачених та незаконно переміщених під час

та внаслідок Другої світової війни культурних цінностей; підписанні 18 грудня 2017 р. Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва в архівній сфері з Міністром культури Португальської Республіки тощо. Зміст та основні напрями міжнародної співпраці архівних установ України у 2017 р. знайшли цілісне відображення у публічному звіті Голови Укрдержархіву, опублікованому на архівному веб-порталі²³.

Знаковою подією у житті українських архівістів стало включення української номінації «Документальна спадщина, пов'язана з аварією на Чорнобильській АЕС» до Міжнародного реєстру програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Відповідний сертифікат був підписаний Генеральним директором ЮНЕСКО 30 жовтня 2017 р. Внесення українського документального комплексу до реєстру колективної пам'яті людства є, передусім, підтвердженням його історичної значущості та джерельної цінності. Водночас цей факт сприятиме проведенню робіт з оцифрування документів із метою їх максимального удоступнення для користувачів з усього світу та створення електронного архіву.

Таким чином, міжнародна співпраця архівів дає потужний імпульс для обміну напрацюваннями і професійним досвідом, реалізації спільних проектів, пізнання багатокультурності світу, збереження, вивчення та популяризації документальної спадщини окремих епох, держав, народів, етносів, колективної пам'яті людства.

70-ліття МРА – це знакова подія у житті світового архівного співтовариства, яка дає можливість не лише підвести підсумки її багатогранної діяльності, але й визначити проблемні питання, намітити перспективи подальшого розвитку. У добу широкого застосування інформаційних технологій перед архівістами постають складні виклики та завдання, передусім, збалансованого підходу до організації зберігання документів із різними носіями інформації, відповідальності за забезпечення їх цілісності та автентичності. Ці питання актуалізують вирішення низки проблем організаційного, правового, наукового та технологічного характеру. У кожній країні їх неможливо успішно розв'язати без відповідної державної підтримки та матеріально-технічного забезпечення. Разом із тим, соціокультурна місія архівів як установ колективної пам'яті ставить перед архівістами важливі завдання не лише її збереження, але й організації повноцінного використання і доступу, репрезентації документів у світовому інформаційному просторі. Успішну реалізацію цих складних завдань можуть забезпечити лише професійно підготовлені архівісти, які володіють широким спектром теоретичних знань з архівознавства, документознавства, історії суспільного розвитку, новітніми інформаційними технологіями, а також відповідним рівнем практичної підготовки. І саме у підтримці, спряму-

ванні та координації цього важливого процесу полягає сьогодні одне з пріоритетних завдань МРА.

¹ *Стельмах С.* Міжнародні зв'язки істориків України в другій половині XIX ст. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 1998. Вип. 38. С. 3–9; *Палієнко М.* З історії міжнародних зв'язків України в галузі науки та освіти (XIX–початок XX ст.) // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. 1999. Вип. 3. С. 21–31; *Баженова Г.* III Міжнародний конгрес історичних наук 1908 року в Берліні очима його учасників // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія. Історія. 2007. Вип. 89–90. С. 4–6; *Іваненко О. А.* Університети України в міжнародних наукових зв'язках Російської імперії (друга половина XIX–початок XX ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2013 та ін.

² *Erdmann Karl Dietrich.* Toward a Global Community of Historians: the International Historical Congresses and the International Committee of Historical Sciences, 1898–2000; edit. by J. Kocka and W. J. Mommsen in collaboration with A. Blänsdorf; translated by A. Nothnagle. N.-Y.; Oxford: Berghahn Books, 2005. XVI, 430 p.

³ Див.: International Organization and Dissemination of Knowledge. Selected Essays of Paul Otlet / trans., ed. by W. Boyd Rayward. Amsterdam; New York; Oxford; Tokyo: FID, 1990. URL: <https://archive.org/details/internationalorg00otlet> (дата звернення 17.09.2018).

⁴ Руйнівних збитків колекції центру завдали події Другої світової війни. Під час нацистської окупації Бельгії було знищено тисячі шухлядок з індексними картками, а на їх місці було створено виставковий центр для демонстрації мистецтва Третього Райху. Однак інтерес до ідей П. Отле з новою силою актуалізувався наприкінці XX ст. У 1998 р. у бельгійському м. Монс було відкрито музей, присвячений цьому проекту, в експозиції якого представлені довгі ряди шухлядок із мільйонами індексних карток П. Отле. Див.: URL: <http://archives.mundaneum.org/en/history> (дата звернення 15.09.2018)

⁵ З 1988 р. – *Міжнародна федерація інформації та документації* (Fédération Internationale d'Information et de Documentation / The International Federation for Information and Documentation).

⁶ Про значення діяльності П. Отле для розвитку міжнародних інформаційних систем та документації див. публікації: *Бездрабко В. В.* Поль Отле і наука про документ // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2008. № 2. С. 14–24; *Wright Alex.* Cataloging the World: Paul Otlet and the Birth of the Information Age. Oxford; New York: Oxford University Press, 2014.

⁷ Матеріали конгресу див.: Congrès International des Archivistes et des Bibliothécaires (Bruxelles, 1910): Actes / publié par J. Cuvelier et L. Stainier. Bruxelles, 1912. URL: <https://archive.org/details/BrusselsCongress1910> (дата звернення 27.08.2018).

⁸ Див. зокрема: *Geller Lawrence D.* Joseph Cuvelier, Belgian Archival Education, and First International Congress of Archivists, Brussels, 1910 // *Archivaria*. 1983 (Summer). Vol. 16. P. 26–34.

⁹ *Buck Solon J.* The Archivist's «One World» // *American Archivist*. 1947. Vol. 10. № 1 (January). P. 9–24.

¹⁰ *Daniels Maygiene.* The Genesis and Structure of the International Council on Archives: An American View // *American Archivist*. 1987. Vol. 50 (Summer). № 3. P. 415.

¹¹ *Norton Margaret.* The First International Congress of Archivists, Paris, France August 21: January 26, 1950 // *American Archivist*. 1951. Vol. 14. № 1 (January). P. 13–96.

¹² *Лозицький В.* Історія міжнародного архівного співробітництва (1898–1998 рр.). Київ, 1999. 130 с.

¹³ *Матяш І.* Міжнародна рада архівів: внесок у розвиток архівної теорії // *Матяш І.* Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку. Київ, 2012. С. 394–436; Додаток 1: Міжнародні конгреси архівів // Там само. С. 477–484; Додаток 2: Тематики Міжнародних конференцій «круглого столу» архівів (МККСА) // Там само. С. 485–492.

¹⁴ *Матяш І. Б.* Міжнародна рада архівів // *Українська архівна енциклопедія*. Київ, 2008. С. 577–579; *її ж.* Міжнародні конгреси архівів // Там само. С. 581–583; *її ж.* Міжнародні конференції Круглого столу архівів // Там само. С. 584 та ін.

¹⁵ Див. віртуальну виставку про провідних діячів МРА, підготовлену до 70-ліття від дня заснування організації. URL: Key Figures at ICA. Mode of access: https://www.ica.org/en/ica-70-years-of-international-influence#Key_Figures (дата звернення 15.09.2018)

¹⁶ Див.: *Климова К. І., Матяш І. Б., Палієнко М. Г.* «Куди прямують архіви..?» (До виходу в світ збірника праць Шарля Кечкеметі) // *Архіви України*. 2001. № 4–5. С. 178–189.

¹⁷ *Матяш І. Б.* XV Міжнародний конгрес архівів «Архіви, Пам'ять і Знання» // *Студії з архів. справи та документознавства*. 2004. Т. 12. С. 237–241.

¹⁸ *Левченко Л.* XVI Міжнародний конгрес архівів та розвиток національних архівів Малайзії (за результатами роботи української делегації у м. Куала-Лумпур) // *Архіви України*. 2009. № 1–2. С. 180–191.

¹⁹ Див. зокрема: *Маковська Н. В.* Нова епоха – нові архіви? СІТРА-2010: післямова // *Архіви України*. 2010. № 5. С. 171–180; *її ж.* Міжнародна конференція Круглого столу архівів // Там само. 2011. № 6. С. 5–9; *Прилепішева Ю. А.* Міжнародна конференція Круглого столу архівів (СІТРА) «Архівіст XXI століття: нові стратегії освіти та навчання» // Там само. 2010. № 1. С. 219–222.

²⁰ Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to member states on a European policy on access to archives (Adopted by the Committee of Ministers on 13 July 2000, at the 717th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <http://www.archives.gov.ua/Eng/Law-base/Recommendations.php#01> (дата звернення 15.09.2018).

²¹ The Universal Declaration on Archives (ICA, 10 November 2011). URL: <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives> (дата звернення 15.09.2018).

²² *Прилепішева Ю. А.* Розширення міжнародного співробітництва в архівній сфері // *Архіви України*. 2015. № 2. С. 43–51. На веб-порталі Укрдержархіву у рубриці «Міжнародні контакти» розміщено «Перелік міжнародних

договорів міжвідомчого характеру, укладених Державною архівною службою України (Головархівом, Держкомархівом)», який містить понад 30 чинних угод і меморандумів про співробітництво, а також 3 протоколи про спільні проекти за 1992–2018 рр. URL: http://www.archives.gov.ua/International/Int_agreement.php (дата звернення 25.09.2018)

²³ Міжнародна діяльність архівів // Публічний звіт Голови Укрдержархіву Баранової Т. І. про підсумки діяльності Державної архівної служби у 2017 році. С. 47–57. URL: http://www.archives.gov.ua/Archives/zvit_2017.pdf (дата звернення 25.09.2018).

The article is devoted to the history of the formation and development of international archival cooperation. It is analyzed the reasons of the International Council on Archives foundation and the main directions of its activity. It is also characterized the participation of Ukrainian archivists in the ICA International Congresses, as well as the key problems and prospects for the archives development in the era of the information society.

Key words: International Council on Archives; international archival cooperation; the ICA International Congresses; documentary heritage; information resources; information society.